

A GÉP FELTŰNÉSEI

L'Homme & La Machine. Szerk. Gyimesi Tímea és Bartha-Kovács Katalin

■ A szegedi francia tanszék könyvsorozatának legújabb darabja a *L'Homme & La Machine* elnevezésű konferencia anyagát öleli fel (annak nevét meg is tartva), így szélesebb merítést mutat, mint egy megszokott tanszéki kiadvány, ugyanakkor nem minden helyi munkatársnak olvasható benne szövege. A tanácskozás a gépet és az embert, illetve a kettő kapcsolatát vizsgálta többféle megközelítésben. Az eltérő szemléleteket a könyv fejezetcímei jelzik, hiszen a tanulmányok a kortárs irodalom, filozófia és elmélet egységével kezdődnek, a klasszikus kor irodalmával, művészetével és filozófiájával folytatódnak, majd a kultúra, civilizáció és történelem témájára térnek rá, végül a nyelvészet és a fordításelmélet blokkjával zárulnak. Kiegészítésként két rövid recenziót olvashatunk. Az előszó a Félix Guattari-i megalapozását sugallja az ember és annak mentális, szociális, technikai környezetének kiemelésével.

Az első, kortárs irodalmi, filozófiai, elméleti egység Anne Sauvagnargues szövegével indít, amelyben a szerző a Gilles Deleuze – Félix Guattari-féle elgondolást valósítja meg: a machine (gép, gépezet) terminust úgy magyarázza, hogy annak nyugvóponton hitt jelentését egyfolytában átírja (kifuttatja, szökekvonalai felé vezet). Az általa jellemzett írásgép(ezet)et tapasztaljuk, lévén, hogy deterritorializál

éppen létrejöttek gondolt fogalmat azért, hogy majd reterritorializálja a már következő gondolati egységgel az átformált ideát. A Deleuze–Guattari-féle komponenseket így működésükben érzékelteti. Sauvagnargues meglátásaira válasz Gyimesi Tímea tanulmánya, ugyanis elméleti alapjaik megegyezők. Gyimesi a gép sajátosságait Jean-Philippe Toussaint szépirodalmi munkáiban éri tetten. Nem véletlen, hogy e szerző és Alain Robbe-Grillet szövegei között hasonlóságot jelez, tekintve, hogy az utóbbi a szökekvonalak felé terelést kedveli. A megemlített metastabilitás jelensége éppen ezt a kizökkentséget mutatja, hiszen nem a stabilitás és az instabilitás oppozíciópárosának egyszerűsége valósul meg. Ennek egyik velejárója a Toussaint-nél tematikus elemként megtalálható alulexponált fotó, amely a véletlenszerűséget magában hordozza, akárcsak az írás. (A véletlennek és az esetlegességnek a jelentőségét hangsúlyozza Nádas Péter az analóg fényképezés esetében; Nádas Péter: *A sötétség színein.* *ÉS* 2021. június 25. 13.) Ugyanebben a metastabilitásban részesülünk a *Nagyítás* című film képelőhívásainál (Blow-up, Michelangelo Antonioni, 1966), amely folyamatok során a megismert történet újabb és újabb deterritorializációja megy végbe a fotón azért, hogy a „valósnak” sejtett reterri-

torializációja létrejöhesse. Gyimesi gondolatébresztő írásában felvetődik ezen túl az önéletrajz kérdésköre. Ehhez csatlakozik nem egy tanulmány.

Diana Mistreanu például Aurélie Jean kötetein keresztül igyekszik a reális és a fiktív keveredését jellemezni az önéletrajz esetében, majd konstatálja a műfaji hibriditást. Pál Gyöngyi pontosan az önéletírás és a hibriditás fogalmaival kapcsolódik Mistreanu szövegéhez. Denis Roche munkásságát taglalva ugyanis éppen ezek kerülnek előtérbe. Pál „photo-autobiographique”-nak nevezi a roche-i gyakorlatot (92.). Ocsovai Dóra mintha ezt a fejtegetéssort folytatná Jacques Henric könyvével. Az utóbbi két gondolat-sor esetében felmerül, hogy talán az autofikciót érintő újabb szakirodalmi kutatásokkal való erőteljes párbeszédetek tágíthatják a perspektívát. Elsősorban a francia területen kiválóan ismerő Z. Varga Zoltán fejtegetéseit, illetve a *Filológiai Közlöny* 2020. évi 2. számában megjelent munkákat érdemes fellelőzni.

A kortárs meglátásokat Gombkötő-Lombár Izabella elemzése zárja, amelynek elméleti alapjai meg-egyeznek a nyitótanulmányok szemléletével. A Sylvain Prudhomme *Par les routes* című regényét érintő taglalás külön erénye, hogy a felvázolt problematikát az irodalomtörténet sodrában elhelyezi, majd az elméleti támaszték megadása mellett érdekesítő megállapításokat tesz.

A második tanulmányfejezet a klasszikus korszakra összpontosít. Az írások az ironia és az imitáció jegyeinek prezentálásban mutatnak közös vonást. Albert Sándor filozófiai-logikai kalandra csábítja olvasóját Julien Offray de la Mettrie két kötetét vizsgálva. La

Mettrie a *L'Homme-machine* című könyvében az emberi test gépezet-szerű működését húzza alá, míg későbbi munkája, a *L'Homme plus que machine* mintha ezt írná felül. Albert La Mettrie szerzősége mellett kiállva a nyelvészeti logika és filozófia eszköztárával invenciózusan bemutatja, hogy a szerző játszik: az előző könyvének tételeit erősíti meg. La Mettrie teóriájára reflektál, továbbá nemrég publikált kötetének érdeklődési körét (Bartha-Kovács Katalin: *Hét arabeszk. Watteau-olvasatok*. Martin Opitz Kiadó, Bp., 2021.) tágítja a következőkben Bartha-Kovács Katalin. Jean-Siméon Chardin egy festményét nézi, és a 18. században divatos „madárorgona” gépezetének feltűnését tárja fel több értelmezési lehetőség segítségével. A képen az emberi szemlélet sajátossága, a női attribútumok hangsúlyozása és a szerelmi konnotáció markáns. A meglepő eközben az imitáció kiemelése: a „madárorgona” hanghoz jutása csak kikövetkeztethető, az alkotáson szereplő madár számára e hang utánzása elvárt, a festmény maga pedig az imitáció imitációjának terhet vállalja. Bartha-Kovács ezek összefonódását villantja fel szövegében, amely így a jövőben hivatkozottá válhat. Rausch-Molnár Luca a képiség témájánál maradvá hatalmas elméleti kört igyekszik bejárni: Charles Baudelaire, Marcel Proust, Walter Benjamin és a műfajelmélet felvetéseit kiaknázva Baudelaire Jean-Antoine Watteau képeihez való ragaszkodását és a fotográfiával szembeni fenntartásait ecseteli.

A látás melletti más érzékterület alkalmazására is szükség van a kertek felfedezésénél. Bódi Katalin a 17–18. századi létesítmények ismertetésénél ezzel teljes mérték-

ben tisztában van, miközben azok művészi értékére és az adott kor technikai feltételeire fókuszál. A versailles-i kert vízellátását, a hozzá szükséges gépezetet a hatalom allegóriájának tekinti. *A király táncol* (Le roi danse, Gérard Corbiau, 2000) film szintén az uralkodói attitűd komplexitására érzékeny. Bódi azonban még az irodalom kertszemléletét sem felejtí el. Ennek köszönhetően tudja összekötni a víz fontossága okán a versailles-i és az *Új Héloise*-ban szereplő tájat. Írása rokonnak vélhető a Bartha-Kovácséval, mindkettő ironikusan fogadja a művi és a természetes adott időszakbeli viszonyát.

A blokk végén található Ramona Malița elemzése, amely az utazás problémáját felvezetve már párbeszédben áll a következő fejezettel. A temesvári kutató elméletéhez vonzódása kiolvasható a chronos és a kairos időszemléletének taglalásából. Az ötletesség ahhoz kötődik, hogy a szerző e kettő jellemzőit a *Nyolcvan nap alatt a Föld körül* című regényben keresi. A tanulmány szerint Phileas Fogg személyéhez mindkét időkategória kapcsolható, és ezektől nem függetleníthető az alak gépeket értelmező magatartása sem. A szöveg kétségkívül Jules Verne munkásságának vizsgálata miatt is népszerűsége számíthat.

A kultúra, civilizáció, történelem egysége legszerveesebben az utazás témakörével csatlakozik a fentiekhez. Mihályi Dorottya munkája ezenfelül még a képek és a fotók jellemzésével talál közös pontot. Mihályi Paul Sabatier 19. századi afrikai útleírásait szemlézi. A fényképeknek ez időben a hitelesítő szerepe aláhúzott, Sabatier jelenlétének tanúsítását végzik. A hozzájuk párosuló technikai hi-

bákat, esetlegességeket sem fedí el Mihályi. A gépjelleg említésre kerül tehát, csakúgy, mint az utazási eszközök (hajó, vasút, lóvasút) esetében. A kimozdulás módjaira azonban Turai Eszter hívja fel leginkább a figyelmünket. Victor Segalen polinéziai tartózkodásairól szólva több hajózási módot sorjáz. Segalen újítását ellenben irodalmi szempontból sem hanyagolja el, ezért hangsúlyozza a használt narrátori pozíciót: a szerző nem egy európaiat beszéltet a munkában, hanem egy maori személyt tesz meg narrátornak. Természetszerűleg ettől még az alkotó szemszöge megmarad, ám a váltás említésre méltó. Velimir Mladenoviá tanulmánya illeszkedik az előbbiekhöz, hiszen Elsa Triolet utazásait teszi meg tárgyának. Triolet régiókban nemegyszer fordult meg, Magyarország kiemelten felkeltette érdeklődését. Őt és férjét, Louis Aragont a 20. századi események, főképpen az 1956-os történések foglalkoztathatták. Bene Krisztián írása szintén közösségünkre összpontosít, ám egy eltérő aspektusból, a „szabad Franciaországért” vívott harc kapcsán. Az 1943-ban megalakult, Leclercchez kötődő katonai egységnek az előbbiben nagy szerep jutott. Bene kutatásai alapján a katonák közül 149 főnek valamilyen kapcsolódása volt Magyarországhoz. Látható tehát, hogy a kötet kultúra, civilizáció, történelem blokkjában az elmozdulások, utazások kiemelt jelentőséggel bírnak. Szász Géza módszertani hozzászólása viszont jól szembesít minket a történészi kutatások sokféleségével és a számítástechnika adta lehetőségekkel.

A tudományterületeket záró utolsó fejezet a nyelvészeté és a fordításelméleté. Az előzőekhez

Kónya Petra vizsgálódásai állnak közel. A szerző De Gaulle beszédén keresztül mutatja be fonolingvisztikai elemzéseit, amelyek során a Praat informatikai program használatát részesítette előnyben. A szöveg nagy erénye az elméleti alapok ismertetése mellett, hogy felkelti az olvasó kíváncsiságát, továbbá az interdiszciplinaritás felé nyit. Szabó Dávid írása szintén kapcsolatba lép más tudományterülettel. Az irodalomtudomány kelléktárát segítségül hívva valóban jellemezhetőek Boris Vian, Renaud és Jacques Higelin dalszövegei. Szabó a gép és a technika problematikáját figyelembe véve elsősorban a dalok szókincsét veszi górcső alá, és társadalomkritikai jegyeket keres. Horváth Márton Gergely kiváló ta-

nulmánya fókuszáltabb a nyelvészet vonatkozásában, a francia szintaxist és a hozzá társuló intonációt helyezi középpontba. Farkas Ildikó a fordítás gyakorlati kérdéseit fejtegeti, a fordítói munkában fel-tűnő számítógépes lehetőségek előnyeit és hátrányait mutatja be.

Az *Acta Romanica* új kötete mintegy kitekintésként a tanulmányokon kívül két recenziót is közöl, egyet Farkas Ildikótól, illetve egyet Turai Esztertől.

A *L'Homme & La Machine* című könyv a tanszéki kötetekhez hasonlóan a műhelymunkák egy részébe nyújt betekintést. Ezek mindegyikét e rövid recenzió most nem ismertethette. A kötet a feladatát teljesítette.

Kovács Flóra

